

dü nihâyâtî'l-emâkin adlı eserinin tercümesi. Aslı Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 3386) olan bu eserin tercümesi Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 4. İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem* adlı eserinin 6 ve 7. cüzlerinin tercümesi. Bu tercüme de Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ndedir. 5. *el-Ezher* mecmuasından tercüme edilen seri halindeki yirmi yedi makale ise Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Mezuniyet tezi olarak hazırladığı, Elmalılı Hamdi, İzmirli İsmail Hakkı ve Şevketî efendilerin takrizlerini taşıyan "İrâde-i Cüz'iyeye Dair" adlı 160 sayfalık çalışması ise kaybolmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

Kivâmüddin Burslan'a ait "Tâlim Sicili", Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, Dosya nr. 230.027; Sezgin, *GAS*, I, 507, 604; Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası*, İstanbul 1971, II, 189; Ahmet Koca v.dğr., *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası* (1949-1975), Ankara 1978, s. 137; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi: Giriş*, İstanbul 1981, s. 138; *Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilât Albümü*: 1924-1989, Ankara 1989, s. 68; H. Ritter, "Eş'arî", *İA*, IV, 391; M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbelî", *DİA*, II, 78.

VELİ ERTAN

BURSUK

(bk. PORSUK).

BURSUKİ

(bk. AKSUNGUR el-PORSUKİ).

BURTON, Sir Richard Francis

(1821-1890)

İngiliz seyyahı, müsteşrik.

Özellikle Hicaz'a yaptığı seyahatle ün kazanan Burton Orta Afrika kâşifi olup İngilizler'in Afrika'daki sömürgeci yayılmalarına ışık tutmuştur. Oxford Üniversitesi'ndeki eğitimi sırasında Arapça'yı ve bazı Hint dillerini öğrendi. İlk görevine, 1842'de gittiği Hindistan'da Hindustânî ve Gucerâtî dillerinde askerî tercümanlık yaparak başladı. Buradaki görevi sırasında Türkçe ile Sindî, Pencabî, Peştü ve Sanskrit dilleri üzerinde çalıştı; toplam yirmi sekiz dil ile uğraştığı söylenmektedir. Dedesi İrlanda'da papaz, babası İngiliz ordusunda albay olan Burton Hindistan'daki görevi sırasında yüzbaşılığa yükselmiş, dönüşünde ise müslümanların mânevî hayatları ve ya-

şayışları üzerinde çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1853'te Hicaz'a giderek sonradan çok meşhur olan *Pilgrimage to al-Medina and Meccah* adlı eserini kaleme aldı. Bu seyahatinde Hindistanlı bir hacı olarak görünen ve masrafları Royal Geographic Society tarafından karşılanan Burton'un yazdıkları Batı âlemi için önemli bir kaynak olmuştur. 1854'te Somali'ye gitti ve oradan Harar'a geçerek Habesistan'da dolaştı. Daha sonraki yıllarda Orta Afrika'daki keşif seyahatlerine ağırlık verdi. John Hanning Speke ile beraber 1856, 1858, 1859 yıllarında çıktıkları bu seyahatlerde Tanganika gölünü ve Uganda'daki Victoria gölünü buldular. Victoria gölünü Nil nehrinin kaynağı olarak değerlendiren bu ilk kâşifleri daha sonra David Livingstone, Sir Samuel Baker, James Brandt ve Henry Stanley takip etmişlerdir.

1861'de evlenen Burton aynı yıl İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na intisap etti ve böylece hayatının diğer bir safhasına başladı. Fernando Po ve Santos (1861-1865), Brezilya (1865-1869), Şam (1869-1871) ve Trieste (1872-1890) konsolosluklarında bulundu. Bu arada Afrika'da altın sahillerine giderek Dahomey ve Benin'de araştırmalar yaptı. 1871'de görevle gittiği ve ölümüne kadar sekiz yıl kaldığı Trieste'de Arapça *Elf leyile* ve *leyle*'yi (binbir gece masalları) İngilizce'ye tercüme ederek birtakım notlarla zenginleştirdi ve böylece on altı ciltlik ünlü eserini meydana getirdi (1885-1888). 1886 Şubatında Kraliçe Victoria Burton'u St. Michael ve St. George şövalyesi yapmış ve kendisine "sir" unvanı vermiştir. Burton Türkiye'de de iki yıl kadar kalmış, ancak bununla ilgili herhangi bir şey yazmamıştır.

Eserleri. *Goa and the Blue Mountains* (1851); *Falconry in the Valley of the Indus* (1852); *Pilgrimage to al-Medina and Meccah* (I-II, London 1855); *First Foot-*

steps in East Africa (1856); *Wanderings in West Africa* (1863); *Wit and Wisdom from West Africa* (1865); *Unexplored Syria* (1872); *Zanzibar* (1872); *Inner Life of Syria* (1875); *Sind Revisited* (1877); *To the Bold Coast for Gold* (1883); *The Thousand Nights and a Night* (London 1885-1888).

BİBLİYOGRAFYA:

I. Burton (Arundel), *The Life of Captain Sir Richard F. Burton*, London 1893; G. Stisted, *The True Life of Captain Sir Richard F. Burton*, London 1896; N. Penzer, *Annotated Bibliography of Sir Richard Francis Burton*, 1923; a.mlf., "The Centenary of Sir R. F. Burton", *JRAS*, sy. 2 (1921), s. 304-307; Ziriklî, *el-A'lam*, III, 67-68; Necib el-Akikî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 59-60; Mişâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye fî 'Urûbbâ*, Beyrut 1982, s. 39; Robert G. Albion, "Burton", *Encyclopaedia International*, Canada 1967, III, 419; Ralph Mansell Prothero, "Burton, Sir Richard Francis", *EBR*, IV, 461-462; "Burton, Sir Richard (Francis)" *ABr*, V, 145-146.

MUSTAFA L. BİLGE

BURTUKAL

(bk. PORTEKİZ).

BURÜC SÜRESİ

(سورة البروج)

Kur'ân-ı Kerîm'in
seksen beşinci sûresi.

Mekke döneminin ortalarında, müşriklerin müminlere işkence etmeye başlamaları üzerine nâzil olmuştur, yirmi iki âyettir. Fâsilası (ب، ج، ر، ط، ظ، ق) harfleridir. Adını 1. âyetten geçen ve burcun çoğulu olan burûcdan alır. Sözlük anlamı "açık seçik şey" demek olan burc, uzaktan göze çarpacak şekilde yapılmış yüksek binalar, özellikle Türkçe'de kale surlarının yüksek yerleri, hisar ve kuleleri için kullanılır. Süredeki anlamıyla gökyüzündeki takımyıldızlara burç denilmesinin asıl sebebi parlak görünüşleri olsa gerektir. Dünyadan bakıldığı zaman tek yıldızmış gibi görünen burçlar, aslında güneş sisteminin milyonlarca elemanından meydana gelmiş olan yıldız kümeleridir. Modern astronomide galaksi adı verilen burçlardan ay yörüngesi üzerinde gözlenen on iki tanesi çok eski devirlerden beri bilinmektedir. İlkçağ'ın meşhur gökbilimcisi Batlamyus gökyüzünde kırk sekiz burç tesbit etmişti. Günümüzde ise bunların sayısı milyarlarla ifade edilmektedir. Kozmos denilen kâ-

Sir Richard
Francis
Burton

inatta ne kadar galaksi bulunduğu hususunda tahmin yürütmek bile mümkün değildir. Çünkü gökyüzünün halen gözlenebilen kısımlarının bütün kâinat içinde ne kadar yer tuttuğu bilinmemektedir.

Sayırsız galaksileriyle gökyüzü, yüce yaratanın sonsuz kudretini ortaya koyan canlı ve kevnî bir âlâmettir (âyet). Bu kudretin akıllara durgunluk verecek boyutta dile geldiği yer olduğu için sûre burçlarla dolu olan semaya yemin ile başlar; vaad edilen kıyamet gününe, o günde her şeyi açık seçik görecektik olanlara ve onların gözleri önünde cereyan edecek şeylere ant ile (âyet 1-3) giriş bölümünü tamamlar. Bazı müfessirlerin ifade ettiği gibi ilk âyetle sözü edilen burçları yalnızca ay yörüngesi üzerindeki on iki burçtan ibaret göstermek, âyetin geniş ve şumullü mânasını daraltmak ve sınırlamak olur. Çünkü gökyüzünün bu özelliğiyle yemin konusu olması, onda dile getirilmek istenen ilâhî kudret sebebiyledir.

Bundan sonraki âyetler, hiçbir suç işlemedikleri halde yalnızca Allah'a inandıkları için ashâbü'l-uhdûd* tarafından kendilerine zulmedilen, işkenceye uğrayan, ateşle dolu hendeklere atılıp diri diri yakılan iman ehlinin hâzin durumunu dile getirir. Ancak Allah bu işkence ve zulmü yapanların hepsine tevbe etmedikleri takdirde hakettikleri cezayı verecektir. Allah, uğrunda sıkıntı çekenlerin ise öcünü alacak ve onları cennetlerine koyacaktır. Asıl büyük ve ebedî kurtuluş da budur (âyet 4-11). Sûrede bundan sonra Allah'ın üstün kudretine, küfürde ısrar edenlere karşı çetin yakalamasına ve onları ansızın kuşatacağına dikkat çekilmiş, bunun yanında bağışlayıcı olduğu da hatırlatılmış, güçlerine güvenip müminlere zulmeden Firavun ve Semûd kavmi nasıl ayakta kalamayıp helâk olmuşsa onların izinden gidenleri de aynı sonucun beklediğine işaret edilmiştir (âyet 12-18). Sûre inananlara müjde veren, kâfirleri de kötü sonla tehdit

eden âyetlerden sonra Kur'an-ı Kerim'in yüceliğini, ebedî ve değişmez özelliğini vurgulayan bir hükümle son bulur (âyet 19-22).

Sûrede müminleri ateş dolu hendeklere atıp yakan ve sonra da onları seyreterek eğlenen zâlim ve işkenceci ashâbü'l-uhdûddan söz edildiğine göre ilk müslümanlara eza ve cefa eden Mekke'li müşriklerin bunlar hakkında az çok bilgi sahibi oldukları ve bildikleri böyle bir misalle âyetlerin kendilerini uyardığı anlaşılmaktadır.

Burûc sûresi ilk bakışta Hz. Peygamber'i ve zulüm gören müslümanları teselli için gelmiş gibi görünüyorsa da maksadın yalnız ashâbü'l-uhdûd veya yalnız ilk müslümanlar olmadığı açıktır. Bâbil hükümdarları ve Roma kralları gibi XX. yüzyılda da dünyanın birçok ülkesinde inananlara uygulanan baskı ve sindirme faaliyetleri göz önüne getirilince sûrede kıyamete kadar gelip geçecek bütün inananların ortak kaderine işaret edildiği anlaşılar. Bu bakımdan Burûc sûresi, kendisinden önceki Mutaaffifin ve İnşikâk sûrelerinin devamı gibidir. Çünkü Mutaaffifin sûresi, ölçüde ve tartıda olduğu gibi yönetimde, adalet ve hukuk uygulamasında da insanlar arasında ayırım yapanların acıklı sonlarını bildirir. İnşikâk sûresi de ebedî diriliş demek olan vahyin önemini ve ona inananların kurtulacaklarını, kabul etmeyenlerin yancıklarını haber verir. Bu sûrede ise yalnız inkâr etmekle kalmayıp inananlara kin duyan, zulüm ve haksızlık yapan, üstelik yaptıklarından pişmanlık duymak yerine bundan zevkalan din düşmanlarının durumu gözler önüne serilir.

Sûrenin faziletiyle ilgili olarak Sa'lebî ve Vâhidî gibi bazı müfessirlerce Ubey b. Kâ'b'dan rivayet edilen ve bazı tefsirlerde (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 733) yer alan, "Kim Burûc sûresini okursa Allah ona dünya hayatındaki cuma ve arefe günleri sayısının on katı ecir verir" meâlindeki hadis mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "brc" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "brc" md.; Taberî, *Tefsîr*, XXX, 81-90; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 133, II, 171^b; Vâhidî, *el-Vasîf*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 124, III, 928^b; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 729-733; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Şayb*, VIII, 518; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, IX, 333; Mehmed Vehbi, *Hulâsatü'l-beyân*, İstanbul 1343, XVI, 89; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5686-5696; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1980, s. 670-671; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr*, Beyrut 1402/1981, III, 40; Carl Sagan, *Cosmos*, New York 1983, s. 4; Muhammed Mahmûd es-Savvâf, *Fâtihatü'l-Kur'an ve cüz'ü 'Amme*, Cidde 1406/1985, s. 208-232.

EMİN İŞİK

BURÜCİRDİ

(البرجردی)

Hâcî Âgâ Hüseyin Tabâtabâî
(1875-1961)

Şia dünyasında
1946-1961 yılları arasında
tek merci-i taklîd kabul edilen
İranlı âlim.

İran'ın batısındaki Burûcird şehrinde doğdu. Çok sayıda ilim adamı yetiştiren köklü bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini Burûcird'de babası Seyyid Ali'den ve diğer hocalardan tamamladıktan sonra 1892'de İsfahan'a giderek başta Seyyid Muhammed Bâkır Derçâi olmak üzere Ebû'l-Meâlî Kelbâsî, Muhammed Takî Müderrisî, Muhammed el-Kâşânî, Molla Muhammed Kâşî ve Cihangir Han Kaşkâi gibi seçkin hocalardan fıkıh, usul, felsefe ve riyâzî ilimler tahsil etti. Bu arada usul dersleri okutmaya başladı. 1902'de Necef'e gitti ve Ahund Molla Muhammed Kâzım-ı Horasânî'nin okuttuğu usul dersleri halkasına katıldı. Ahund Muhammed Yezdî gibi diğer usul âlimleriyle tanıştı. Şeyhüşşerîa Fethullah b. Muhammed el-İsfahânî'den hadis (ricâlü'l-hadis) okudu. Sekiz yıl kadar kaldığı Necef'te ictehad icâzeti aldı ve daha sonra tekrar dönmek niyetiyle memleketine gittiyse de babası Seyyid Ali ve Necef'teki hocaları Horasânî'nin 1911'de ölümleri üzerine Burûcird'de kalmaya karar verdi.

Burûcirdî, uzun süre kaldığı memleketinde özellikle hadis ve ricâl ilmi alanlarında pek çok talebe yetiştirdi. İlim ve takvâ dâilyısıyla şöhreti çevreye yayıldı. Güney ve Batı İran, kısmen Horasan ve Irak halkı kendisini merci-i taklîd* seçtiler. 1925 yılında hac farızasını ifa ettikten sonra Necef'te sekiz ay kaldı.

Muhakkak
hattıyla
yazılmış
Burûc
sûresi

